

Genska tehnologija, javnost in meje parlamentarne demokracije

Pred leti je skupina strokovnjakov, organizirana kot komisija pri Ministrstvu za znanost in tehnologijo, pripravljala besedilo zakona o genski tehnologiji z namenom, da se v Sloveniji regulira področje raziskovanja industrijske uporabe ter uporabo genske tehnologije v zdravstvu. Glede na oceno splošne zadržanosti javnosti do genske tehnologije je in še obstaja predvsem v zainteresiranih krogih velika zadržanost do njenega vključevanja v procese odločanja, še posebno ko gre za vprašanje o smereh raziskovanja, njene uporabe ter komercializacije. Bojazen, da bi lahko z vključitvijo javnosti v odločevalni proces razvojno to področje preveč omejevali ali celo v raziskovalnem in komercialnem razvoju povsem zavrli, je porodila tudi takšne ekstremne ideje, da bi javnost preprosto sistemsko izključili iz odločevalnega procesa ali pa njeno vlogo povsem omejili. V tem prispevku želim odpreti nekaj konceptualnih vidikov, ki so voda na mlin zagovornikov vključevanja javnosti kot enakovrednega partnerja ob stroki, predstavnikih države in/ali politike ter industrije. Za enakopravno vključitev javnosti v odločevalni proces pa je treba v omenjenem zakonu predpisati tudi ustrezno komunikacijsko in odločevalno formo in se dogovoriti za takšna pravila komuniciranja, ki bodo vodila v odločitve, utemeljene na racionalni argumentaciji in refleksiji.

¹ Nordin, J. (1991): "State, Technology, and Planning", *Philosophy of Social Science*, št.4. Prevod njegovega članka je objavljen v ČKZ, št.152–153.

I.

Nordinu je v članku z naslovom *State, Technology, and Planning*¹ uspelo znanost in tehnologijo osvoboditi izpod okrilja socialne države in ju vrniti nazaj v civilno družbo; v dobro tako nadaljnega bolj racionalnega tehnološkega razvoja kot tudi v dobro kreacije in samorealizacije posameznika, ker se mu s tem odpirajo vrata svobodne izbire med različnimi parapraksami. S tezo, s katero Nordin konča svoja razmišljanja o socialni državi, znanosti in tehnologiji, pa Beck začenja in trdi, nasprotno od Nordina, da je bila znanost in tehnologija že veseskozi vpeta v civilno družbo oziroma v njen tehnokonomski subsistem in je torej zunaj pravil igre političnega odločanja. V tem vidi tudi glavni vir (ekoloških) težav, s katerimi se spopada sodobni razviti industrijski svet. To pa ima velik vpliv tudi na razmerje med znanostjo, javnostjo in politiko.

Beckova ugotovitev, da se sodobna družba ne more izogniti rizikom, ga napeljuje na to, da jo opredeli kot rizično družbo (*Risiko-gesellschaft*). Zanj je karakteristično dejstvo, da ni zmožna ekster-nalizirati atributov rizika. Riziki nastajajo kot posledica odločitev, ki dobijo svojo materializacijo v industrijski produkciji. Ta vrsta rizika pa je povsem drugačne narave kot so bili riziki, grožnje, nevarnosti, s katerimi so se spopadale dosedanje kulture na različnih stopnjah socialnega razvoja. Riziki so postali v industrijski družbi motor samopolitizacije moderne, v rizični družbi pa tudi koncept, mesto in medij političnih sprememb.

Rizična družba se spopada prvič v zgodovini sama s sabo kot proizvajalko rizikov, ki ji grozijo z njenim lastnim uničenjem in sploh z uničenjem življenja na zemlji. Ti riziki so rezultat človeškega delovanja, so izraz visoko razvitih produktivnih moči in zato ne moremo več govoriti, da je človeška družba ogrožena in v nevarnosti zaradi neznanja, ne-gospodstva nad naravo, da je izvir nevarnosti tisto, kar uhaja človeškemu dosegu. Do rizikov takšne vrste nas je pripeljalo znanje in popolno gospodstvo nad naravo. Toda problem ni v znanju in tehnologiji, pač pa v razkoraku med sistemom norm, institucij itd., ki predstavljajo objektivne prepreke in ki so bile vzpostavljene kot funkcionalna opora produkciji in reprodukciji življenja v industrijski družbi ter univerzalnimi principi moderne, kot so človekove pravice, enakost, funkcionalna diferenciacija, metoda argumentacije in skepticizma. Temeljno protislovje, kakor ga opredeli Beck, je v tem, da se lahko v obstoječih institucijah industrijske družbe le delno, sektorsko, segmentno ter na selektivni način realizirajo principi moderne. Industrijska družba spričo tega dejstva sama sebe destabilizira, njena kontinuiteta postaja izvor njene diskontinuitete.

Pretrsi, nakopičeni (ekološki) problemi zato niso posledica brezizhodne krize, pač pa prej posledica uspehov modernizacijskih procesov industrijske družbe, ki presegajo omejitve in pričakovanja same industrijske družbe. Rešitev, ki jo ponuja Beck, ni v ohranjanju

institucij industrijske družbe, pač pa zahteva, da se reši duha moderne iz okov institucij industrijske družbe, torej zahteva več moderne². Ta proces označuje s pojmom reflektivna modernizacija. Več moderne mu pomeni, da je treba radikalizirati kategorije klasične industrijske družbe, torej tudi politične, in naprej tudi njene institucije, torej parlamentarno demokratično ureditev.

Industrijska družba je glede na svojo zasnovo polmoderna družba, pravi Beck, z vgrajenimi proti-modernimi elementi, ki niso nekaj starega ali tradicionalnega, pač pa prej konstrukt in produkt same industrijske epohe. Z razvojem industrijske družbe so nastajale njej ustrezne institucionalne nadzidave kot forme parlamentarne demokracije. Principi, ki so veljali zanje, pa so bili omejeni le na nekatere inštitucije. Tako npr. demokratične procedure niso veljale za področje biznisa, znanosti in tehnologije, tj. za tisto področje, ki je dejansko odločal in upravljal s (sub)politično inovativnostjo, skrito v pojmu napredek. Neuniverzalnost veljave oz. omejenost veljave principov parlamentarne demokracije le na določene komunikativne in odločevalne forme pa je postajalo vse bolj vidno z razvojem tveganih produkcijskih moči, katerih osnovo tvorijo znanstvena spoznanja in iz njih izpeljana tehnologija. Prizadete javnosti so z zahtevo po nadzoru izvora rizikov in groženj začele proces problematiziranja latentne vloge tehno-ekonomskih subpolitičnih akterjev, ki so dejansko oblikovali pogoje družbenega življenja. Proces se je nadaljeval s kritičnim preizpraševanjem tako temeljnih kategorij politične ureditve kot tudi s preizpraševanjem gonilne kategorije industrijske družbe, tj. pojem napredka.

II.

V projektu industrijske družbe je bilo razmerje med družbenim in političnim vzpostavljeno z modelom "divided citizen". Citizen je po eni strani postal citizen, ki je postopoma oblikoval svoje pravice in dolžnosti v vseh arenah politike, po drugi strani pa bourgeois, ki je branil svoje privatne interese v svetu dela in biznisa. Na ravni družbene in politične organiziranosti se je model "divided citizen" odzrcalil v dveh sistemih, v politično-ekonomskem in v tehnološko-ekonomskem sistemu.

V politični sferi je kot temeljni princip uveljavljen princip participacije "citizens" v institucijah reprezentativne demokracije (stranke, parlament, ...). V teh institucijah tečeta komunikacijski proces in proces odločanja, utemeljen na uporabi politične moči, ki sledi maksimi legalnosti in principu legitimnosti, kar pomeni, da se lahko moč in dominacija izvajata le s konsenzom tistih, ki se jim vlada.

Delovanje "bourgeois" in tehno-ekonomsko oblikovanje interesov pa se razume kot nepolitično. Nepolitični značaj³ dobi to področje preprosto zaradi enačenja tehnološkega in socialnega napredka (progres) in zaradi prepričanja, da smer tehnološkega razvoja in rezultati tehnološke transformacije bolj ali manj sledijo

² Beck ponuja bolj optimistično vizijo prihodnosti kot jo ponujajo ekološki vizionarji negativnih utopij.

³ Na predstavi o nepolitičnem značaju je utemeljena ignorantska moč tehnologov do družboslovnih spoznanj in znanja. Prepričani so, da je mogoče vse objektivne družbene prepreke razrešiti z uvajanjem novih tehnologij in s pomočjo tehnik. Reflektiranje je za njih izguba časa. Čas je treba izkoristiti bolj racionalno z odkrivanjem in uvajanjem novih tehnologij.

neobhodnim tehno-ekonomskim objektivnim potrebam po reševanju prepek.

Dejstvu, da so tehnološke inovacije izboljševale pogoje tako za kolektivno bivanje kot za bivanje posameznikov, ni nihče nasprotoval. Toda to odobravanje se je uporabljalo tudi za zavračanje tistih, ki so ugotavljali, da so tehnološke inovacije povzročale tudi negativne učinke (brezposelnost, premeščanje, ogrožanje zdravja, naravne katastrofe itd.) – ti so bili v bolj ali manj drastični obliki vedno prisotni. Tovrstna opozorila se je skušalo minimalizirati, negativne učinke pa opravičevati s tem, da inovacije prispevajo k zviševanju življenjskega standarda. S tem se negativnih učinkov in posledic tehnoloških inovacij ni reševalo. Isto usodo so doživljala tudi tista mnenja, ki so opozarjala na negativne socialne in ekološke posledice, ne glede na to, kako temeljito so bila teoretsko utemeljena.

K temu je pripomogla tudi institucionalna ureditev in razdelitev kompetenc industrijske družbe. Uvajanje tehnoloških inovacij je bilo sistemsko izrinjeno iz procesov političnega legitimiranja, delno zaradi narave demokratično-administrativnih postopkov, delno pa zaradi dolgotrajnosti, ki jo terja sama implementacija tehnoloških inovacij. Proces “nenadzorovane” implementacije pa ni bil brez legitimacijske zaščite. Glavno vlogo pri tem je igral pojem napredka, ki je nadomestil klasično demokratično institucijo volitev. Pojem napredka je imel celo to magično moč, da si je pridobil privolitev v naprej za cilje in posledice, ki so bile nepoznane in netematizirane, in zato brez velikih težav spravljal z dnevnih redov razpravljanje o “neprijetnih” vprašanjih.

Proces implementacije tehno-ekonomskih inovacij je bil na ta način sistemsko “neoviran” in “nenadzorovan” in dejansko imun na kakršno koli zunanjo kritiko.

Sicer pa so bile odločevalne kompetence glede inovativnih procesov v industrijski družbi razdeljene. Del kompetenc je bil zbran v političnem sistemu in te so bile podvržene principom parlamentarne demokracije. Drugi del kompetenc pa se je nahajal zunaj pravil javnega nadzora in presojanja in so bile sestavni del svobodnega odločanja o investiranju na področju ekonomije, raziskovanja, znanosti in tehnologije.

Čeprav se zdi, da akterji na področjih ekonomije, raziskovanja, znanosti in tehnologije s težnjo po uveljavljanju na tržišču, z uporabo pravil “profit-making”-a, s sledenjem po znanstvenem in tehničnem povpraševanju itd. počno vse prej kaj drugega kot spreminjajo pogoje vsakodnevnega življenja, temu ni tako. Socialne spremembe, ki jih povzročajo, so za njih le nekakšen latentno prisoten učinek ekonomskih, znanstvenih in tehno-znanstvenih odločitev, ki nikoli ne pride pod natančen drobnogled.

V industrijski družbi so torej z razdelitvijo odločevalnih kompetenc in nadzorovanja inovativnega procesa oblikovani takšni pogoji, ki ne omogočajo, da bi bilo mogoče znotraj institucionalne

mreže celostno zapopasti realna dogajanja v družbi, kolikor so ta rezultat inovativnega procesa. Socialne spremembe so spričo tega porinjene na rob premišljanja kot nekaj, kar ni vredno in kar ni treba misliti.

Situacija se spremeni šele potem, ko socialne in ekološke (okoljske) posledice inovativnih procesov (tveganja) postanejo tako velike in očitno ogrožujoče, da jih ljudje kot konzumenti dobrin in storitev niso bili več pripravljeni molče sprejemati. S tem so bili šele dani realni pogoji za sprevidenje notranjih meja koncepta industrijske družbe. Ta proces se je pravzaprav začel z globalizacijo industrijske družbe. Ko se je začel intenzivnejši proces prepletanja političnega in nepolitičnega oziroma prepletanje institucije parlamentarne demokracije z institucijo nedemokratskih socialnih sprememb, ki se je skrival pod legitimirajočim dežnikom "napredka in racionalizacije", so se s tem po tiho že začele priznavati notranje meje koncepta industrijske družbe.

Razmerje med institucijami političnega sistema in industrijskim produkcijskim ciklusom, znanostjo in tehnologijo pa je v osnovi postavljen tako, da institucije političnega sistema (parlament, vlade, politične stranke) funkcionalno predpostavljajo tisto (industrijski produkcijski cikel, tehnologijo in biznis), kar je že vgrajeno v sistem in ga celo pogojuje. Njuno razmerje je torej postavljeno v prid slednjega in zato se dejansko pod pretvezo tehnno-ekonomskega napredka po tiho v naprej programirajo permanentne spremembe v vseh dimenzijah socialnega življenja. Tako zastavljena pravila načrtovanja in nadzorovanja socialnih sprememb seveda nimajo nič skupnega z osnovnimi pravili demokracije, ki obsegajo znanja o ciljih socialnih sprememb, diskusije, volitve, konsenz.

Na tem protislovnem procesu je počivala socialna država, katere namen je bil omejiti socialno neenakost, sočasno pa spodbuditi pospešen proces razvoja produkcijskih moči – torej prvenstveno znanosti in tehnologije. Razvoj znanosti in tehnologije, kot sem že omenil, je bil vkomponiran v sam koncept socialne države kot nosilec družbenih sprememb, poskrbel pa je tudi, da je s pojmom napredka legitimiral socialne spremembe.

V sedemdesetih letih sta postali obe zgodovinski predpostavki, socialna neenakost in politično nadzorovan znanstvenotehnoški razvoj, problematični. Socialna država, da bi se lahko še naprej ohranila pri življenju (ne da se več administrativno zajemati kapitala in ga tudi administrativno prerazdeljevati), se je odpovedala utopičnim energijam, sočasno pa so prodrli v javno zavest spoznanja o njenih notranjih mejah in njenih senčnih straneh (koloniziranje sveta življenja)⁴. V tem času pa so začeli industrijsko družbo že močno pretresati valovi tehnoloških sprememb, ki se jih ni dalo več nadzorovati. Pritiski zaradi sistemsko vgrajenega političnega distanciranje do nenehne destrukcije zunanje in notranje narave, zaradi sistemske transformacije dela, zaradi krhkosti statusno utemeljene spolne

⁴ *Pojavila se je kritika socialne države tako s strani zastopnikov kapitala kot tudi s strani predstavnikov civilne družbe. Beck to dejstvo označuje s pojmom reflektivna modernizacija, ki v sebi nosi zahtevo po večji stopnji svobode.*

⁵ V tehnno-ekonomskem sistemu je prišlo do uvajanja tehnologij, ki rušijo obstoječe modele in vzorce organiziranja in ravnanja ljudi in ki po drugi strani ogrožajo naravno osnovo bivanja na zemlji. Oboje je spodbudilo kritiko na eni strani sindikatov, na drugi pa ekoloških, mirovnih, feminističnih in okoljevarstvenih gibanj.

⁶ Tezo o razvoju pojma političnega razvija tudi Giovanni Sartori v *La Politica, Edizioni, Milano 1979*. Slovenski prevod VII. poglavja z naslovom "Kaj je Politika?" je objavljen v *ČKZ, št. 174, str. 117–134*.

razlike, zaradi izgube razredne zavesti in tradicije in stopnjevanja socialnih razlik in nenazadnje zaradi novih tehnologij, ki se gibljejo na robu katastrofe, so bili tako močni, da razlogov zanje preprosto ni bilo več mogoče tolerirati⁵.

Tehnološke spremembe so postale glede na obseg in globino takšnih dimenzij, da jih ni bilo več mogoče ignorirati. Prišle so na dnevni red in med drugim terjale tudi preizpraševanje ločitve političnega (politics) od nepolitičnega (non-politics). S tem se je začel tok reform demokratične ureditve industrijske družbe, ki za gotovo zasenči vse poskuse političnih reform v zadnjih nekaj desetletjih.

III.

Videz očitnega zanemarjanja in brezbržnosti politike do dogajanj v tehnno-ekonomskem sistemu in njena distanca od posledic, ki jih ta povzroča, je varljiv. Ta videz je resničen le v toliko, kolikor je rezultat pojma političnega, ki se reducira zgolj na delovanje političnega sistema in kolikor se po drugi strani temu zoperstavljajo dogajanja v družbi, ki jih zaznavamo kot vrtinec "revolucionarnih" sprememb⁶.

Znotraj tako opredeljenega pogleda mesto socialne transformacije ni znotraj, pač pa je zunaj političnega in se zato nujno pojavlja v formi nepolitičnega. Družbene spremembe spričo tega torej nezaustavljivo in tiho dobivajo videz nepolitičnega.

Pojavljajoče se nezadovoljstvo s politiko ni mogoče razumeti le kot protest proti politiki sami (razumljeno v reduciranem pomenu). Razumevanje nezadovoljstva s politiko je treba razširiti in jo razumeti tudi kot protest proti porušenemu ravnovesju med delujočo politično avtoriteto, ki se igra na način političnega in postaja vse bolj nemočna, in med širokim poljem družbenih sprememb, ki so sistemsko izključene iz političnih odločevalnih procesov.

Na tem razumevanju protesta utemeljuje Beck svojo zahtevo po sistematičnem revidiranju koncepta političnega in nepolitičnega, ki je po njegovem postal nejasen in netransparenten. Njegov namen je, da z redefinicijo političnega in ne-političnega utemelji zahtevo po politični participaciji, ki jo proizvaja ozkost obstoječega političnega sistema, po drugi strani pa želi doseči, da tehnno-ekonomski razvoj, ki generira prostor tveganja in ogroženosti, izgubi svoj nepolitični značaj.

Prostor političnega se je začel odpirati zaradi dveh procesov, ki sta postala transparentna v sedemdesetih letih. Intervencionistična moč socialne države je močno upadla in sicer ne zaradi sistemskih nedorečenosti ali političnih napak v delovanju, pač pa, paradoksalno, zaradi učinkovitega delovanja.

Socialna država je postopoma širila pravice in dolžnosti državljanov in s tem vzpostavljala normativno osnovo, ki je omogočala, da so ti lahko z uporabo teh pravic po eni strani omejevali delovanje akterjev v političnem sistemu, istočasno pa po drugi strani uveljavljali

nove oblike politične participacije – kot je npr. iniciativa državljanske skupine in družbena gibanja – zunaj političnega sistema.

Ti procesi so bili mogoči torej zaradi etabrirane demokracije in socialne države, ki so jo državljani znali izkoristiti za zaščito svojih interesov in pravic tako, da so izkoriščali medije javnega in zakonitega nadzora in se po potrebi tudi posvetovali in organizirali. Učinek teh procesov je bil tudi ta, da je vladajoča politična moč izgubljala na pomenu in teži.

K odpiranju političnega pa je po drugi strani prispeval tudi tehnološki razvoj. V tem času se je pojavilo ogromno število tehnoloških inovacij, za katere niso bile poznane stopnje tveganja. Zaradi posledic, ki so kvarno vplivale na naravo in človeka, in zaradi širjenja področij, ki so bila podvržena potencialni ogroženosti in spreminjanju, je uvajanje novih tehnologij in posledično tudi vsa znanost izgubljalo svoj nepolitični značaj.

Misel o alternativni družbi, potem ko je bila utopična energija izrinjena iz parlamentarnih diskusij in izvršnih organov, se je preselila v prostore, kjer so načrtovali aplikacije mikroelektronike, jedrske tehnologije in človeške genetike. V tehnologijo so bili položeni vsi upi, ki pa so kmalu začeli razpadati. Za to je poskrbela organizirana javnost, ki se je začela vmešavati v nastajanje novih tehnologij. Inovativni proces je s tem izgubil svojo politično nevtralno avreolo, ni pa prišel tudi pod parlamentarno proceduro.

Zaradi svoje narave ("prisila stvari") je tehnološki sektor še naprej zaščiten pred parlamentarnimi zahtevami po legitimnosti in je spričo tega nekje vmes med političnim in nepolitičnim. Postal je tretja entiteta, ki si je pridobil negotov, hibridni status subpolitičnega. Za to področje vse bolj velja, da je obseg socialnih sprememb, ki jih proizvaja, obratno sorazmeren glede na demokratično pridobivanje legitimnosti.

To dejstvo pa je predstavljalo velikanski problem razvitih industrijskih družb, ki so se morale spopasti z vprašanjem, kako naj se organizirajo, da bodo kos novim potencialom (tveganja) tehnološkega razvoja. Socialna država in obstoječ parlamentarni sistem temu problemu nista dorusla.

Kaj je bilo mogoče kljub temu narediti? V razvitih industrijskih družbah so se začele ustanavljati posebne agencije, ki so bile legalno odgovorne in podvržene vladnemu nadzoru in ki so začele skupaj z mediji, občutljivimi za tveganja, posegati v intimno sfero tehnološkega managementa. Njihove interpretacije tveganj in sploh posledic novih tehnologij niso bile zavezane tehnološki objektivni nujnosti.

Tehnološko področje je bilo tako soočeno še z drugimi strokovno utemeljenimi pogledi na tehnološki razvoj. V tem področju se je odprl nov pluralni prostor. Z vmešavanjem vladnih agencij in medijev se je začel vzpostavljati torej nov komunikacijski prostor, v katerem postanejo usmeritve razvoja in

rezultati tehnoloških sprememb podvrženi javni obravnavi in s tem legitimiranju. Na ta način dobi biznis in tehno-znanstveno delovanje novo politično in moralno dimenzijo, za oba pa je do tedaj veljalo, da jima je to zunanje in zato tuje.

Skratka, rast rizikov v industrijski družbi je bil tisti moment, ki je silil k temu, da so se prostori, ki so bili prepuščeni le enemu načinu interpretacije, odprli še za druge medije, ki so tehtali o virih in teži tveganj, in da se je sprožil komunikacijski proces, v katerem so prišle do izraza različne interpretacije in pogledi, ki niso bili strogo zavezani logiki "stvari same".

Ti procesi so se odvijali do sredine šestdesetih let, ko se je koncept socialne države še dograjeval in ko je politika še razpolagala z močnimi potenciali intervencijske države.

Do prevrata je prišlo nekoliko kasneje, ko se je ta potencial, ki je strukturiral industrijsko družbo, preselil iz političnega v subpolitični sistem znanstvene, tehnološke in ekonomske modernizacije. Na ta način je politično postajalo vse bolj nepolitično, nepolitično pa politično.

Transformacijski prevrat, ugotavlja Beck, je bil intenzivnejši v tistih industrijsko razvitih državah, ki so vztrajale na "nespremenjeni fasadi" političnega in nepolitičnega, oziroma če so vztrajale na prvotni delitvi med političnim in nepolitičnim, še posebno, ko je šlo za vprašanje socialnih sprememb in če je bila ta delitev v zavesti močno zasidrana. V teh državah se je pod krinko normalnosti in v s pomočjo tehno-ekonomskega sistema izvajala tiha revolucija. Tehno-ekonomski sistem se je po eni strani izogibal državnim intervencijam, po drugi pa neprizanesljivo vsiljeval svoje proizvode javnosti, ki je postajala vse bolj občutljiva in kritična do stranskih učinkov njenih produktov. Prav zaradi naraščajoče občutljivosti in kritičnosti pa je bilo treba te produkte v očeh javnosti ustrezno upravičevati (legitimirati).

Kaj se je s tem zgodilo? Dejanska odgovornost za politične spremembe, ki je locirana v demokratičnem političnem sistemu, se je iz demokratičnega političnega sistema preselila v tehno-ekonomsko ter znanstveno področje, ki pa je po definiciji področje nepolitičnega in ki zaradi tega ni podvržen demokratičnemu legitimiranju.

Premik odgovornosti je pomemben in problematičen tako za politiko kot za znanost in tehnološki razvoj. V projektu socialne države je bila politika sposobna razvijati in vzdrževati relativno avtonomijo do tehno-ekonomskega sistema s pomočjo političnega intervencionizma na tržišče. S prevratom pa je političnemu sistemu odvzeta moč interveniranja, ohranila pa se je njegova demokratična narava. V novi situaciji postajajo politične institucije administratorji (upravljalci) razvoja, ki ga niso niti načrtovale, niti ga niso sposobne strukturirati, so ga pa konec koncev prisiljene zagovarjati. Ta situacija političnemu sistemu ne prinaša nič kaj dobrega. Zaradi nove struk-

turne pozicije, iz katere ni več sposoben učinkovito intervenirati, je politični sistem ogrožen in pod nenehnim močnim javnim pritiskom (problem legitimnosti).

Odločitve v znanosti in biznisu, kot smo že ugotovili, so obremenjene s politično vsebino, za katero pa akterji ne pridobivajo demokratične privolitve (legitimnosti). Navsezadnje do nje niti ne morejo priti, ker ni sistemsko vzpostavljenega komunikacijskega prostora, v katerem bi si te odločitve to lahko pridobile. Odločitve, ki sprožajo in spreminjajo družbo, so zato anonimne, tihe in skrite očem javnosti.

Najbolj karakteristične tovrstne odločitve so nedvomno odločitve o velikih investicijah. Te odločitve postavljajo v ospredje ekonomskoprofitne kriterije, potencialov socialnih sprememb pa ne jemljejo resno v obzir, ker so iz njihove perspektive povsem obrobni.

Socialnih posledic, ki jih povzročajo inovacije in posledice posledic, zaradi samorazumevanja in zaradi institucionalnih vezi ne jemlje v obzir niti empirična niti analitična znanost, ko inovacije načrtuje. Znanstvenorazvojnemu projektu oziroma znanosti je zato imanentno, da ni sposobna odkriti in predvideti posledic lastnih rezultatov in jih opravičiti.

Latentni učinki, ki jih povzročajo odločitve v biznisu in znanosti, se kumulirajo in preraščajo v tveganja, ki ogrožajo eksistenco, istočasno pa prav zaradi tega zgubljajo svojo latentnost. Tistega, česar nočemo videti, in tistega, česar si ne želimo, vse bolj grozeče in očitno spreminja svet, pravi Beck.

Največjo oviro za pridobivanje legitimnosti za odločitve v znanosti in biznisu predstavlja ideja o nujnosti tehnološkega napredka in njegova narava o nemožnosti odločanja o njem. Ta ideja zavzema mesto centralne gonilne sile, ki opredeljuje razmerje med političnim in nepolitičnim in ki vodi v negotovo in neznano prihodnost.

Nosilci oz. zagovorniki te ideje, ki v principu tudi ne vedo, kam vodi pot, in katerih interesi so usmerjeni povsem v drugo smer in jih je možno tudi realizirati, govorijo politikom kam in to brez načrtovanja in zavesti. Politiki pa morajo z nekaj praktičnimi potezami volivcem predstaviti to popotovanje v nepoznana področja kot svojo lastno vizijo in z njo pridobiti njihovo naklonjenost. Ideja o nujnosti tehnološkega napredka in zaverovanost vanjo omogoča in na nek način sili, da se njeni predstavniki in zagovorniki vedejo, kot da vedo, kam vodi pot, politiki vzamejo to kot dejstvo, ki ga oblikujejo v lastno zgodbo in jo s pomočjo gest zaupanja ponudijo volivcem. Tu ni prostora za nobene alternative.

Nujnost tehnološkega napredka in njegova narava o nemožnosti odločanja o njem postaja zaprta soba, v kateri ni prostora za javnost in za proces demokratičnega legitimiranja. Zaupanje volivcev pa na neki stopnji odpove. "Anarhija ne več nevidnih učinkov dobiva moč na prizorišču zahodne demokracije" in pojavljati se začnejo dvomi v politiko, politični sistem, v znanost, v tehnološki razvoj itd.

⁷ V neokonservativističnih konceptih prihaja ta ambivalenca najbolj nazorno na plan.

Predvidevajo omejevanje in vzpostavljanje restriktivnih pogojev za politično delovanje, po drugi strani pa tožijo in objokujejo izgubo političnega centra.

Ideja napredka je torej ključ za razvozlanje protislovja med političnim in nepolitičnim. Možnosti za rešitve se odprejo s preizpraševanjem in z refleksijo mesta in vloge ključne kategorije industrijske družbe.

Dejstvo, ki velja za odločitve tako v biznisu kot v znanosti, da odsotnost prostora za pridobivanje legitimnosti odreže biznis in znanost od socialnih posledic njihovih inovacij, postaja nevrvalgična točka sodobnih družb in zato tudi predmet premišljanja o novem načinu organiziranja družbe.

IV.

Pričakovanja glede vloge političnega sistema so ujeta v neko dvojnost. Po eni strani se od političnega sistema pričakuje, da bo vpliv njegove intervencije v industrijo (na njeno tehnološko transformacijo) in na znanstvenoraziskovalno področje omejen, obenem pa se po drugi strani ohranja predstava o političnem sistemu kot centru politike, kljub spoznanju o njegovih omejenih intervencijskih zmožnostih⁷.

Iz strokovnih (znanstvenih) in javnih diskusij, ki se pri nas vlečejo kontinuirano že več let, v tujini pa intenzivno že tri desetletja, je mogoče razbrati, kakšna je splošna raven zavesti glede tega vprašanja in kakšna so pričakovanja glede državne intervencije.

Zagovorniki koncepta "ungovernability" (nemožnost vladanja) se vrtijo v začaranem krogu. Ker si ne postavijo vprašanja, ali lahko tisto, kar prihaja iz delavnic tehnološkega razvoja, vstopa v svet življenja brez predhodno odobrenih načrtov, brez vsakokratne privolitve družbe in brez kakršne koli zavesti o možnih konsekvencah, ne morejo priti do spoznanja, da se je center odločanja, kjer se dejansko sprejemajo odločitve o spreminjanju družbe, preselil. Brez tega spoznanja pa jim ob sicer pravilno ugotovljenem dejstvu ostane le objokovanje nad izgubo političnega centra in/ali vztrajno ponavljanje – sklicujoč se na normativno vrednostna pričakovanja –, da se morajo odločitve, ki spreminjajo družbo, ponovno koncentrirati v institucije političnega sistema in/ali se nemočno zavzemajo za "popravke". Njihove reakcije so brez prave realne moči in odločitve, ki bi jih moral glede na črko ustave sprejemati parlament in poslanci, še naprej sprejemajo ali vodstva strank ali pa državna birokracija.

Tendenco, da parlament kot politični center še naprej zgublja na moči, krepi pa se vloga vodstev političnih strank in/ali državne birokracije, ugotavljajo tudi empirični raziskovalci, ki skušajo to dejstvo razložiti kot neizogibno posledico naraščajoče kompleksnosti pogojev v industrijskih družbah. Ob njej pa odkrivajo še tej nasprotno tendenco avtonomiziranja državnega aparata, ki raste in se krepi proti volji državljanov.

Niti normativni kritiki niti empirični raziskovalci pa izginjanja političnega centra ne znajo zapopasti skozi realno protislovje, s katerim bi lahko dejansko razkrili korenine tendence tako izginjanja političnega centra kot avtonomizacije državnega aparata.

V.

Selitev parlamentarnih moči v stranke in/ali državno birokracijo se je sprožila zaradi dveh razlogov. Po eni strani so se tehnokratsko omejevala področja, o katerih naj bi tekel proces odločanja v parlamentu in izvršilnih organih, po drugi strani pa se je krepila moč in vpliv skupin, ki so (bile) korporativno organizirane. Tehnokratsko omejevanje področij odločanja je pogojeno z naraščajočo scientizacijo političnih odločitev. Politične agencije namreč izpeljujejo le tisto, kar jim znanstvene ekspertize priporočajo (npr. na področju politike energetike ali okolja, kot tudi pri izbiri tehnologije in njenih izpeljav). Operativno področje političnih agencij je torej spričo tega zelo ozko naravnano, zato so tudi pri reševanju tistih praktičnih problemov, ki bi lahko obšli strokovno obdelavo, ali izločeni ali pa gredo kljub vsemu v strokovno obdelavo predno gredo v proces odločanja. Politika si ne želi več sprejemati odločitev brez predhodnega strokovnega premisleka. Scientizacija političnih odločitev pa ima še celo vrsto drugih posledic in odpira vrsto problemov, o katerih jej že bilo neka govora.

Iz uradnih aren – parlamenta, vlade, politične administracije – je politika po drugi strani emigrirala v področje korporativizma⁸. Vpliv skupin pritiska, ki izkoriščajo birokratsko organizirane urade, se širi na odločitve državnih organov kot tudi na oblikovanje volje v političnih strankah. Na ta način se ustvarjajo vnaprej izoblikovane politične odločitve, ki jih morajo udeleženci v procesu odločanja nato braniti kot svoje lastne kreacije. Eni ta proces razlagajo in ga razumejo kot spodkopavanje države s strani privatnih skupin pritiska, ki imajo kvazi uradni značaj, drugi pa obratno kot dobrodošel popravek v smislu konsolidacije in avtonomizacije vladnega aparata⁹.

Različne diagnoze obstoječih trendov v politiki se razlikujejo glede na politično izhodišče in glede na to, da nekatere bolj in druge manj vključujejo elemente "unbinding of politics" (osvobajanja politike) pri poskusih demistifikacije države, ne razlikujejo pa se v tem, da še vedno implicitno ali eksplicitno, dejansko ali normativno ohranjajo predstavo o "političnem centru", ki ga pripisujejo demokratičnim institucijam političnega in administrativnega sistema industrijske družbe.

Beck se prav v tej točki radikalno razlikuje. Sklicuje se na Habermasov pojem nove nepreglednosti (Habermas, 1986), ki je nastal v osemdesetih letih za označitev družbenih in političnih trendov. V ozadju tega pojma stoji ideja o temeljiti in radikalni transformaciji političnega, ki izgublja pozicijo političnega centra. Moč političnega se je do tedaj udejanjala skozi centralizacijo političnega sistema. Zaradi vse močnejšega trenda izkoriščanja "civil rights" (državlanske pravice), ki se udejanja v formi nove politične kulture, in zaradi sprememb socialne strukture, ki je povezana s prehodom ne-politike v sub-politiko (iz non-politics v sub-politics), pa se je začela moč političnega centra diferencirati. Koncept razvoja, ki je

⁸ O korporativizmu glej več v ČKZ, št.1992, str. 9–57 (I. Lukšič, G. Lehmruch, M. Zver).

⁹ V marksistični kritiki in v teoriji države, ki navezadnje nima avtonomnega koncepta o političnem, je povezava državne moči s posebnimi interesi (special interests) pripeljana do ekstrema. V različnih variantah je država, ki je razumljena kot "idealni popolni kapitalist" v smislu Marxove karakterizacije, povsem omejena na področje delovanja "management committee of the ruling class". Minimum avtonomije, ki jo uživajo državni aparat in demokratične institucije, izhaja iz nujnosti po združitvi omejenih, kratkoročnih, konfliktnih in nepopolno formuliranih "individualnih kapitalističnih" interesov, ki jih mora kot splošne vsiliti odporikom iz lastnih vrst. Politični sistem je tudi tu še razumljen kot center politike, toda brez lastne avtonomije. Takšno razumevanje izhaja iz preveč poenostavljenega razumevanja razmerja "baze" in "nadzidave", ki je napačno formuliral stopnjo avtonomizacije političnega delovanja v razvitih parlamentarnih demokracijah (Beck).

temeljil na harmonizirani formuli tehnični napredek je enak socialnemu razvoju, je izgubil svojo legitimno osnovo. Obe tendenci tako vodita k “unbinding of politics”, ki ga Beck do konca radikalizira v duhu “še več moderne”.

VI.

Prelom na področju tehno-ekonomskega razvoja kot tudi spremembe v notranjih relacijah politike so v drugi polovici dvajsetega stoletja prekinile dolgotrajno kontinuiteto v političnem razvoju. Koncepti, fondi in instrumenti politike in ne-politike so zaradi tega postali nejasni, brez razlagalne moči, in neuporabni. Takšna ugotovitev pa spodbuja in sili k premisleku o možnostih nove zgodovinske tematizacije političnega.

Spremembe notranjih relacij v politiki so nastale kot posledica uveljavljanja političnih pravic. Moč intervencije, ki jo je imela socialna država, se ni izčrpala in tudi delokalizacija politike se ni spremenila zaradi napačnega političnega ravnanja, pač pa predvsem zaradi uspehov, ki jih je imela politika socialne države.

Beck na tej točki do konca zaostri svojo misel s trditvijo, da bolj ko je bil uspešen boj za uvajanje in razširitev političnih pravic v dvajsetem stoletju, bolj vprašljiv je postajal politični sistem in bolj fiktivna je postala zahteva po koncentraciji odločanja na vrhu političnega in parlamentarnega sistema, ki se je istočasno pojavljala.

Koncept socialne države je prevzel iz razmerja med citizen in bourgeois naivno pričakovanje, namreč da bo mogoče širiti demokratične pravice državljanov in sočasno ohraniti hierarhična razmerja oz. razmerje avtoritete pri sprejemanju odločitev v političnem sistemu. Beck je to pričakovanje posrečeno označil s kontradiktornim pojmom demokratična monarhija, s katerim je želel opozoriti na obstoj enega centra oblasti oz. na “monopolizacijo demokratično oblikovanih odločevalnih pravic”. Takšna predstava demokracije narekuje tistemu, ki je prišel na oblast, da razvije vladarsko diktatorske kvalitete in da na avtoritaren način vsiljuje svoje odločitve od “vrha navzdol”. Istočasno pa terja od agencij, interesnih in državljanskih skupin, prizadetih z odločitvami, da “pozabijo” na svoje pravice in tako postanejo pravi “demokratični subjekti”, ki brez vprašanj sprejemajo zahteve oblasti oz. države po dominaciji. Pravila demokracije so v tem primeru omejena le na izbiro političnih predstavnikov in na participacijo pri oblikovanju političnih programov.

Predstava o centru politične oblasti oz. ideja o demokratični monarhiji pa danes vse bolj izgublja na veljavi. Vedno bolj postaja jasno, da je iskanje političnih rešitev tako kot etabliranje državljanskih pravic negotovo in odvisno od nešteto okoliščin. Ne pristaja se več na to, da v politiki in v sub-politiki obstaja le “ena in najboljša možna” rešitev. Zahteva po pluralnosti rešitev ima pomembne posledice na odločevalni proces. Politično odločevalnih procesov, ne glede na

njihovo raven, ne gre več razumeti kot vsiljevanje ali implementacijo nekega modela, ideje, dokončno izoblikovane v naprej kot "racionalne" od posameznika ali skupine, za katero se predpostavlja, da je kompetentna, izobražena, modra ali ker je vodilna, in ki morajo zato biti vsiljene proti volji in "iracionalnemu odporu" podrejenih agencij, interesnih in/ali državljskih skupin in posameznikov.

Oblikovanje programa in sprejemanje odločitev se vse bolj razume kot proces kolektivne akcije, kar pomeni, da gre za proces kolektivnega učenje in za kolektivno kreacijo, za komunikacijski in odločevalni proces, ki se odvija v ustreznih komunikacijskih in odločevalnih formah. To pa postaja predmet vse pogostejšega razmišljanja. Sprememba v razumevanju odločevalnega procesa terja spremembe tudi v institucionalni mreži.

Prva je na udaru "vladajoča odločevalna avtoriteta političnih inštitucij, ki jo je treba nujno decentralizirati". Politično administrativni sistem ne more biti več edini ali centralni lokus političnih dogodkov. Ti z demokratično mreža strinjanj in participacije, pogajanj, reinterpretacij in možnega odpora segajo namreč nujno preko zgolj formalne horizontalne in vertikalne strukture pooblastil in jurisdikcije.

Kot smo že ugotovili, počiva pojem centra politike na svojevrstni razpolovitvi demokracije. Na eni strani so polja subpolitične akcije, na katerih se ne aplicirajo demokratična pravila, na drugi pa politika še vedno kaže monarhične poteze, ko gre za sistematične od zunaj inicirane zahteve. "Politično vodstvo" mora v tem kontekstu kazati trdo roko in diktatorsko moč prisile tako do administracije kot do interesnih skupin, spoštovati pa mora državljane, jih tretirati kot enake med enakimi in jim prisluhniti; njihove strahove in skrbi mora "vodstvo" vzeti silno resno.

Na tej predstavi o centru politike so zgrajena tudi pravila obnašanja tako oblasti kot volivcev, ki le krepijo to predstavo. Najbolj ilustrativen primer so volilne kampanje. Sistem volilnih kampanj je zgrajen na proklamiranju uspehov prejšnjih politik ali z njihovim zavračanjem, kar nenehno krepí in obnavlja trenutno fikcijo kvazi demokratičnega "dictator for a term". Sistem volitev s svojimi pravili igre omogoča, da se vzpostavlja in utrjuje domneva, da so vlada in stranke, ki jo podpirajo, odgovorni za vse dobro in slabo, kar se zgodi za čas mandata. Vlada in stranke pa bi lahko nase prevzele to odgovornost le, če ne bi bile natančno to, kar so: demokratično izvoljene in delujoče v družbi, v kateri razpolagajo državljani in različne agencije s številnimi možnostmi, ki jim omogočajo uveljavljanje demokratičnih pravic in dolžnosti.

VII.

Model političnega sistema industrijske družbe je v sebi torej razvijal kontradiktorni tendenci specializacije in monopolizacije politike. Demokratizacija in de-demokratizacija, moderna in kontramoderna sta bili na kontradiktoren način vedno zlití v tem

modelu. Po eni strani je tendenca po centriranju in specializaciji političnega sistema in njegovih inštitucij (parlamenta, izvršilnih oblasti, administracije itd.) dejansko nujna, saj le tako lahko procesi oblikovanja politične volje in reprezentiranje državljskih interesov ter skupin sploh dobijo kakršno koli organizacijsko formo. To je tudi edini možen način, da se demokracija prakticira kot izbira političnega vodstva.

Tendence po centralizaciji pa le ne gre omejiti le na pritisk, ki se nenehno pojavlja na celotno delovanje z namenom, da bi se eliminirala "neprijetna" vprašanja, skrajšale razprave in diskusije in omejile konzultacije. Tendenco po centralizaciji je treba nujno umestiti v medsebojno povezane tenzije in kontradikcije, zakoreninjene v strukturi demokratičnega političnega sistema: razmerje med parlamentarno debato in javno sfero na eni strani in pa izvršilno oblastjo na drugi, ki je odgovorna parlamentu; ta meri svoje uspehe glede na moč, s katero je sposobna speljati svoje odločitve. Ta "nujni" kontekst politike neminovno proizvaja fikcijo o nekem vodstvenem centru moderne družbe, saj navsezadnje vse niti politične intervencije tečejo skozi vse razlike in medsebojne povezave.

To avtoritarno razumevanje vodenja in političnih vodstvenih pozicij pa po drugi strani zaradi uveljavljenih in nenehno dopolnjujočih se demokratičnih pravic ni sistemsko dopuščeno in je zato nerealno. Demokratizacija z omogočanjem diferencirane konzultacije, monitoringa (nadzora) in odpora zato navsezadnje le velja za neko vrsto samooslabitve in delokalizacije politike. Od tu je prav mogoče sklepati, da, kjer koli so zaščitene pravice, porazdeljena socialna bremena, kjer so možne konzultacije in državljani aktivni, je politika bolj generalizirana. Sočasno pa se s tem rahlja tudi predstava o centriranju hierarhične moči odločanja na vrhu političnega sistema.

Pod določenimi pogoji se povratni učinki prav tako pojavijo tudi v legalno zaščiteneh demokracijah. Nezadovoljstvo z "neodločanjem" in "avtoritarnim značajem" prevladujočih pogojev, ko se ti pojavijo, postane notranji motor procesa demokratizacije. Na ta način se na vsaki stopnji dosežene demokracije oblikuje potreba po višji stopnji koristne demokracije, ki nato producira nove standarde in zahteve, ki se oblikujejo v mnenje, usmerjeno v spreminjanje pogojev, ki generirajo nezadovoljstvo. S tem uspešne politike in demokracija na določeni točki pripeljejo inštitucije političnega sistema v situacijo, kjer te izgubijo svojo veljavnost in si celo moralno spodjedajo svojo substanco. Uveljavljanje demokracije, v kateri se državljani zavedajo svojih pravic in jih v življenju tudi uporabljajo, producira različno razumevanje politike in tudi različne inštitucije; gre za družbo, ki je na poti demokratizacije. V ta protislovni proces je bila ujeta tudi socialna država.

VIII.

Demokracija industrijskih družb ima postavljenih nešteto ovir za omejitev politične oblasti. Od devetnajstega stoletja dalje je obstajala

delitev oblasti, ki je zagotavljala vzajemen nadzor sodstva, parlamenta in vlade.

S pojavom socialne države je tudi avtonomija kolektivnega trgovanja dosegla socialno in pravno priznanje. Od takrat dalje so postala osnovna vprašanja zaposlovalne politike na trgu dela predmet diskusij tekmujočih si strank, državo pa je to sililo, da je bila v teh konfliktnih nevtralnno vmešana.

Proces zakonskih zaščit se je nato še nadaljeval. Eden od zadnjih korakov je državno normiranje svobode in neodvisnost tiska. Zakonska zaščita in neodvisnost v kombinaciji z množičnimi mediji (časopisi, radio, TV) in novimi tehnološkimi možnostmi povzročata večplastni porast oblik publicitete. Kljub temu, da te oblike nikakor ne sledijo povzdignjenim ciljem razsvetljenstva, saj so predvsem v službi trga oglasov in potrošnje (tako vseh vrst blaga kot vseh vrst institucionalno proizvedenih informacij) in kljub temu, da verjetno ne prispevajo k dvigovanju artikulacije, preseganju izolacije in celo neumnosti, pa vendarle na nek način opravljajo dejansko ali potencialno nadzorno (monitoring) funkcijo, s tem ko lahko vzamejo v pretres politične odločitve. In v tem se skriva njihova moč.

Proces normiranja kolektivnih in individualnih ravnanj vzpostavlja in oblikuje posamezne centre subpolitike, ki skozi to in skozi uveljavljanje temeljnih pravic, ki so ravno tako substancialno dovršene in zaščitene v smislu krepitve avtonomije – in bolj kot so temeljne pravice substancialno zaščitene in dovršene, večji avtonomni prostor definirajo centrom subpolitike – zmanjšuje možnost zlorabe politične in ekonomske moči.

Iz tega dejstva sledi paradokсна ugotovitev, da politična modernizacija, če tako razumemo proces realizacije civilnih in ustavnih pravic na vseh področjih, slabi in rahlja politiko (politics) in politizirano družbo (politicizes society). Oziroma če misel formuliramo malo bolj natančno, proces modernizacije krepí moč subpolitike in sočasno spreminja oblastna razmerja v družbi.

Proces modernizacije postopno poraja nove centre in področja akcije, subpolitiki pa omogoča, da razpolaga z različnimi možnostmi izvenparlamentarnega nadzora (monitoring), ki je sicer lahko usmerjen k in hkrati proti sistemu. S tem se na osnovi priborjenih pravic, ki se jih nenehno štíti, sproži proces ločevanja delno avtonomnih kooperativnih in alternativnih politik (politics) med seboj, ki imajo bolj ali manj jasno opredeljena področja in sredstva. Z izpopolnjevanjem, razširjanjem interpretacij in elaboracijo obstoječih pravic pa se po drugi strani sproža proces spreminjanja oblastnih razmerij znotraj družbe.

Vrh političnega sistema se mora tako spopadati s kooperativno organiziranimi nasprotniki, z opredeljevanjem oblikovano močjo ("definition making power") medijsko usmerjene publicistike itd., kar lahko bistveno soodloča in spreminja agendo (delo, poslovanje, dnevni red, zapisnik, notes) politike. Vlogo vseprisotne nadzorne

¹⁰ Na različnih stopnjah političnega procesa dobijo priložnosti za konzultacijo in kooperacijo popolnoma različni agenti in skupine agentov. Vse to poudarja naključnost (kontingenčnost) politične sfere, ki pa je navzven v formalnem smislu ohranila konsistentno hierarhično podobo.

¹¹ Raziskave v Nemčiji so pokazale, da je za sistem izvršilnih administrativnih agencij pogosto karakteristično pomanjkanje strogih oblastnih odnosov in prevladovanje horizontalno povezanih kanalov. Celo kjer so formalni hierarhični odvisni odnosi prisotni med superiornimi in subordinatnimi oblastmi, niso možnosti vertikalnega vpliva pogosto popolnoma izkoriščene (Beck, 1986).

agencije političnih odločitev pa nase prevzemajo tudi sodišča. Paradoksalno je to, da sodišča dobivajo to vlogo ravno v času, ko na eni strani sodniki terjajo svojo sodniško neodvisnost (celo proti usmeritvi politike) in ko poskušajo na drugi strani državljani, ki se spreminjajo iz lojalnih naslovnikov političnih dekretov v politične participiente, na osnovi svojih temeljnih pravic tožiti državo na sodišču, kadar in če se jim zdi to potrebno.

Beck ugotavlja, da imamo opravka s strukturalnim tipom demokratizacije, ki v poljih subpolitike slabi možnosti soopredeljevanja in nadzor parlamenta, ker ga preprosto obide. Morda se zdi celo paradoksalno, da se ta tip strukturalne demokratizacije pojavi vzporedno s parlamentom in političnim sistemom.

Nedvomno se z demokratizacijskimi procesi stopnjuje kontradikcija, ki je bila že v začetku nastavljena. Posledice pa so enormne. Razmah demokratizacije, kot smo že ugotovili, prezre prvoten dom demokracije, tj. parlament. Zakonodajalske in odločevalne avtoritete, ki še naprej ostajajo pro forma, slabijo politično življenje v prvotno načrtovanih centrih, formah politične volje, pa izgublja svojo vsebino in grozi jim popolna paraliza. Po drugi strani pa se pomembni procesi definirajo in elaborirajo tako, da so bolj ali manj usmerjeni proti temeljem uveljavljenih ustavnih pravic, proti možnostim po demokratičnem soopredeljevanju in tudi nadzoru v poljih subpolitike.

Kot posledica teh protislovnih tendenc se oblikuje model specializirane demokracije, kjer dobivajo forme nove politične kulture svoje mesto. Skozi te forme in na osnovi že uporabljivih ustavnih pravic imajo heterogeni centri subpolitike vpliv na proces politično oblikovanih in sprejetih odločitev.

Vse to pa ne pomeni, da je državna politika izgubila na vseh področjih monopolni vpliv. Država je kljub temu trendu ohranila monopol na centralnih področjih zunanje, vojaške in notranje politike. S tem se je na nek način izkristaliziralo dejstvo, da so centralna področja vpliva države od revolucij v 19. stoletju dalje ravno ta, saj obstaja relativno sklenjeno razmerje med mobilizacijo državljanov in tehno-finančnim opremljanjem policije. Danes lahko celo potrdimo na primeru diskusije o "largescale" tehnologiji, da sta udejanjanje državne oblasti in politična liberalizacija v prepletenem odnosu – neokonservativni koncept razvoja to zgovorno potrjuje.

Socialna in kulturna diferenciacija politike ima vpliv tudi na globalno strategijo sprejemanje odločitev in na implementacijo. Tradicionalno razumevanje politike, ki verjame, da je mogoče doseči zastavljene cilje z ustreznimi ukrepi, zamira. Novi pristopi v politiki raje stavijo na sodelovanje različnih akterjev, na sodelovanje, ki je lahko celo v nasprotju z formalnimi hierarhijami in gre preko opredeljenih odgovornosti¹⁰. Politična sfera sicer še naprej ohranja hierarhično podobo, opušča pa oblastna razmerja in odpira prostor za kooperativnost¹¹.

Diferenciacija politike pa je imela vpliv tudi na znanosti, ki so se

ukvarjale s političnim. Pojmi kot so racionalna izbira, hierarhični model "sredstev za doseg cilja politike" (kar je bilo verjetno vedno fiktivno, toda dlje časa kultivirano z birokratskimi raziskavami in odločevalnimi teorijami), so začeli izgubljati na pojasnjevalni moči. K temu so pripomogle tudi teorije, ki so poudarjale konzultacijo, interakcijo, pogajanje, network: torej soodvisnost in komunikacijski proces med odgovornimi, vplivnimi in zainteresiranimi agencijami in akterji in sicer od formulacije programov preko izbire ukrepov do oblik njihovega vsiljevanja.

V tem kontekstu je mogoče razumeti, zakaj postaja beseda participacija, ki se pojavlja v političnih diskusijah in različnih disciplinah družbene znanosti, kodna beseda.

Družbene znanosti so pravzaprav le s težkim srcem sprejela prehod politike v politični proces, zaradi uporabnosti političnih znanstvenih analiz pa so ohranile predpostavke o premočrtnosti in strukturi tega procesa (v programu ali v ukrepih ali v vsiljevanju). Prav tako še vedno vztraja na fikciji politično administrativnega sistema kot centra politike. Na ta način pa si zapirajo vrata pred spoznanjem dejanskih potencialnih možnosti razvoja, ki jih Beck vidi v odpiranju politike (unbinding of politics).

LITERATURA:

- BARBOUR, IAN G. (1980): *Technology, Environment, and Human Values*, New York: Praeger.
- BECK, ULRICH (1986): *Risikogesellschaft. Weg in eine andere Moderne*, Frankfurt /M.
- HABERMAS, JÜRGEN (1968): *Technik und Wissenschaft als "Ideologie"*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt a. M. V prevodu: *Tehnika i znanost kao "ideologija"*, Zagreb, Školska knjiga, 1986.
- HABERMAS, JÜRGEN (1985): "Križa države blagostanja i iscrpljenost utopijskih energija", *Politička misao*, št. 4, str. 84-97.
- HABERMAS, JÜRGEN (1979): "Oznansvljena politika i javno mnenje", *Kulturni radnik*, št. 2, str. 186-203.
- NELKIN, DOROTHY (ed.) (1979): *Controversy: Politics of technical decisions*. (Sage focus editions, 8.) Beverly Hills, Calif.: Sage. ISIS, št. 260, str. 73, 1980.
- NELKIN, DOROTHY, POLLAK, MICHAEL (1979a): "Public participation in technological decisions: Reality or grand illusion", *Technology Review*, 81 (8):55-64. ISIS, št. 260, str. 73, 1980.
- NORDIN, J. (1991): "State, Technology, and Planning", *Philosophy of Social Science*, št. 4.
- SARTORI, GIOVANNI(1979): *La Politica*, Edizioni, Milano 1979. Slovenski prevod VII. poglavja z naslovom "Kaj je Politika?" je objavljen v *ČKZ*, št.174, str. 117-134.
- ZADNIKAR, D. (1993): "Prenova uma - racionalna rekonstrukcija upanja", *ČKZ*, št.162-163.